

ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ

УДК [911.3:32](477:575.4)-048.87

DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.25.1.6>

Ірина ГУДЗЕЛЯК

УКРАЇНА І ТУРКМЕНИСТАН: СТРАТЕГІЯ СПІВРОБІТНИЦТВА У НОВИХ
ГЕОПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЯХ

Розкрито сучасне політико-географічне положення Туркменістану в умовах російської агресії проти України. Показано особливості його позиціювання у Центральній Азії та Каспійському регіоні. Оцінено потенціал співробітництва між Україною і Туркменістаном у повоєнний період. Акцентовано на стратегічних напрямках співпраці – проєкти побудови Транскаспійського газопроводу для постачання природного газу в Україну та зовнішньоторгівельна діяльність у межах Транскаспійського міжнародного транспортного маршруту.

Ключові слова: геостратегічний регіон, зовнішньоекономічна стратегія, газовий транзитний коридор, міжнародний транспортний коридор, Україна, Туркменістан.

Abstract:

Iryna HUDZELYAK. UKRAINE AND TURKMENISTAN: COOPERATION STRATEGY IN NEW GEOPOLITICAL REALITIES

The aim of this study is to explore the potential of interstate cooperation between Ukraine and Turkmenistan as subjects of the global geopolitical system, as well as Ukraine's opportunities for partnership in new economic projects between the EU and Turkmenistan and other forms of interregional cooperation.

Turkmenistan's contemporary political and economic-geographical position has undergone changes in the context of Russia's aggression against Ukraine. This is due to several factors, first, economic sanctions against Russia have rendered the utilization of Russian transit potential in trade relations between China and European countries impossible. As a result, the transit significance of Turkmenistan, the South Caucasus, and the Black Sea region has increased. Second, the new policy of European countries aimed at diversifying energy imports involves establishing supplies from Turkmenistan, which ranks fifth in the world in terms of proven natural gas reserves and may become a crucial source of hydrocarbon supplies. Third, Turkmenistan's domestic market experiences a significant deficit in various goods and services, which could be exported from Ukraine in the post-war period.

A positive factor in Ukrainian-Turkmen relations is the well-developed contractual and legal framework. Cooperation will also be facilitated by Turkmenistan's de jure status as a neutral state. However, Russia's geopolitical influence in supporting the authoritarian regime in Turkmenistan remains considerable. Central Asia, in general, is a geostrategic region where the interests of major powers intersect. However, China holds particularly strong positions, viewing the region as a source of energy resources, a transit zone for its Belt and Road Initiative, and a large market for trade and investment. The European Union pursues its economic interests in Central Asia through the Global Gateway initiative, which aims to strengthen Trans-Caspian cooperation, including with Turkmenistan. The proposed construction of the Turkmenistan-Afghanistan-Pakistan-India gas pipeline will enable Turkmen natural gas to reach the vast market of South Asia.

The new strategy for interstate cooperation between Ukraine and Turkmenistan should be based on bilateral agreements and multilateral cooperation frameworks. A key area of collaboration is the import of natural gas from Turkmenistan, which necessitates the completion of the Trans-Caspian gas pipeline. The subsequent segments of the Southern Gas Corridor, passing through Azerbaijan, Georgia, Turkey, Bulgaria, Romania, and Ukraine, have already been constructed and are operational. Ukraine's gas transportation system could be utilized for the storage and transit of Turkmen gas to Europe, significantly reducing dependence on Russian energy sources.

Due to its strategic location, the South Caucasus and Central Asia region is becoming a crucial transit hub for trade between East and West. Ukraine and Turkmenistan conduct foreign trade activities within the framework of the Trans-Caspian International Transport Route. The southern branch of the Middle Corridor, connecting China with Europe via Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenistan, a ferry crossing over the Caspian Sea, and further through Azerbaijan and Georgia to the Black Sea, is gaining increasing importance. From the Georgian ports of Poti and Batumi, goods can be transported to Ukrainian ports in Odesa and Chornomorsk, as well as to Romanian and Bulgarian ports. In the absence of security threats, the transport corridor through Ukraine remains the shortest route to Central and Northern European countries.

In the post-war period, Ukraine should increase the import of mineral fertilizers, cotton, and livestock products from Turkmenistan. Potential Ukrainian exports to Turkmenistan could include a wide range of goods, such as ferrous metals and metal products-particularly pipes for the needs of Turkmenistan's oil and gas sector-grain, dairy products, foodstuffs, and machinery. Ukrainian companies have experience in constructing bridges, gas compressor stations, and urban infrastructure projects in Turkmenistan, which should continue to be leveraged. Medical resorts could provide healthcare and wellness services to Turkmen citizens. The post-war cooperation strategy between Ukraine and Turkmenistan should also include the educational and scientific sectors. The education of Turkmen students in Ukrainian universities will contribute to the export of democratic values to Turkmenistan.

Strengthening cooperation with Turkmenistan should be carried out with consideration for Ukraine's national interests and contribute to enhancing the country's geopolitical positioning.

Keywords: *geostrategic region, foreign economic strategy, gas transit corridor, international transport corridor, Ukraine, Turkmenistan.*

Постановка науково-практичної проблеми, актуальність, новизна дослідження. З моменту розпаду СРСР і створення нових незалежних держав у Центральній Азії суб'єктність Туркменістану на міжнародній арені була сумнівною. Не маючи сухопутних кордонів з росією і не володіючи стратегічними для рф природними ресурсами, Туркменістан дуже довго продовжував залишатися у зоні геополітичного впливу росії, попри те, що тут перетинаються також інтереси інших глобальних акторів – Китаю, ЄС, США. Імперська політика путінського режиму розглядала усі п'ять країн регіону Центральної Азії як зону своїх геоekonomічних та геополітичних інтересів, як контрольований буфер на шляху до країн Близького Сходу і Південної Азії з виходом до Індійського океану.

Завдяки стратегічному розташуванню між Європою і Східною Азією, регіон Південного Кавказу та Центральної Азії стає ключовою транзитною ланкою у торгівлі між Сходом і Заходом, а розвідані ресурси природного газу перетворюють Туркменістан на нове джерело постачання вуглеводнів у світі. Війна в Україні, економічні санкції проти росії, нова енергетична політика Європи задля обмеження залежності від рф відчутно послабила її можливості утримувати в орбіті свого впливу країни Центральної Азії, що перетворює їх на осередок конкуренції між глобальними гравцями у світовій системі. Особливо виразно це проявляється в Туркменістані, який в офіційному статусі нейтральної держави намагається реалізовувати багатовекторну зовнішню політику, вибудовувати індивідуальну геостратегію, зокрема і в безпековому аспекті, з урахуванням об'єктивних політико-географічних чинників та особливостей сусідства. Війна в Україні дала можливість Туркменістану продемонструвати свою суб'єктність та відмежуватись від агресивної російської політики. Туркменістан жодного разу не голосував за антиукраїнські резолюції в ООН та на інших міжнародних форумах.

Втрата енергетичної залежності від рф, нова стратегія диверсифікації постачання енергоносіїв зумовлює актуальні виклики перед Україною та іншими країнами Європи, пов'язані з пошуком економічних партнерів для забезпечення вуглеводнями, а також наукового обґрунтування перспектив розв'язання цієї проблеми [11]. В умовах ізоляції росії, роль

Туркменістану для України та ЄС зростає, адже він володіє значними запасами газу, а його внутрішній ринок має помітний дефіцит багатьох груп товарів і послуг. Це головною мірою визначає необхідність розробки нової стратегії міждержавного співробітництва України і Туркменістану на основі двосторонніх угод та в рамках багатосторонньої співпраці.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. Геополітичний розвиток та зовнішньоекономічна стратегія Туркменістану не була предметом окремих наукових досліджень у суспільній географії. Туркменістан, як правило, розглядався як складова Центральної Азії, що є стратегічним у ресурсному і транзитному контексті передусім для росії і Китаю, або як країна з авторитарним режимом, що вимагає від потенційних партнерів особливих підходів до розробки зовнішньоекономічних стратегій [3]. Варто зазначити, що усталений регіональний підхід водночас простежується в російських і китайських публікаціях, які передусім акцентували на найбільших державах за сировинним, демографічним і територіальним потенціалом – Казахстані та Узбекистані, які до того ж мають найвигідніше транзитне розташування між Сходом і Заходом. Туркменістан аналізувався передусім з позиції можливостей стримування безпекових загроз від сусідніх Афганістану та Ірану.

Український погляд на геополітичний розвиток і геостратегії країн регіону висвітлені у працях О. Воловича [2] та А. Парфіненка [7], які вважають, що війна в Україні сприяла виходу держав Центральної Азії з монопольного геополітичного впливу москви, але виникають нові тенденції – посилюється геополітичний вплив Китаю унаслідок його тривалої економічної експансії у регіоні.

На регіональному підході також базувалася Стратегія ЄС щодо Центральної Азії 2007 року, яка акцентувала на можливостях імпорту енергоресурсів до ЄС, наявного ринкового потенціалу із сімдесятьма мільйонами мешканців у п'яти країнах Центральної Азії (82 млн осіб у 2024 році), зацікавленості ЄС у регіональній безпеці [5]. Однак, юридично визначені межі Східного партнерства ЄС сягали лише країн Південного Кавказу, а інституційно співпраця з Центральною Азією перебувала в управлінні Генерального директорату з питань міжнародного партнерства Східноєвропейської служби

зовнішніх справ, що цілком підпорядковувало розробку проектів співпраці у регіоні російським інтересам. Оновлена стратегія від 2019 року визначила взаємодію ЄС з країнами Центральної Азії як партнерство, що базується на двосторонній основі та зосереджується на стійкості, процвітанні та регіональному співробітництві [15]. Й. Енгваль аналізуючи транзитний потенціал Центральної Азії і Південного Кавказу, розкриває недоліки реалізації Східного партнерства ЄС та пропонує можливості побудови ширшої стратегії ЄС – Транскаспійського партнерства, яке цілком враховує виклики сьогодення [13].

Казахські науковці Ж. Медеубаєва і Р.Таштемханова розкрили вплив повномасштабного вторгнення РФ в Україну на соціально-економічну і безпекову ситуацію в країнах Центральної Азії. Однак, автори зосереджують свою увагу на нових викликах передусім у Казахстані, який не вступаючи у війну фактично постраждав в економічному плані більше, ніж воююча росія. На думку учених, нова геополітична ситуація зумовила для Туркменістану появу широких можливостей виходу на європейський ринок, країна має шанс посісти чільне місце на світовому ринку газу [17]. Розглядаючи варіанти диверсифікації постачання енергоносіїв до Європи, С. Макогон вважає, що необхідно особливу увагу звернути на Трансбалканський газовий транзитний коридор і переглянути його потенціал для підвищення енергетичної безпеки Європи [16]. Цей коридор пов'язаний з Трансанатолійським газопроводом і надає доступ до родовищ газу в Азербайджан та газових ринків Центральної Європи, зокрема газосховищ України, які є найбільшими в регіоні.

Метою дослідження є системний аналіз формування стратегії співробітництва України та Туркменістану в нових геополітичних реаліях, які означені російською збройною агресією в Україні, економічними санкціями проти росії, зіткненням геоекономічних інтересів великих держав у Центральноазійському регіоні. Серед головних завдань – розкриття потенціалу співробітництва України і Туркменістану, як суб'єктів світової геополітичної системи, а також можливості партнерської участі України у нових економічних проєктах ЄС–Туркменістан та інших формах міжрегіональної співпраці. Науковий аналіз зовнішньоекономічних зв'язків України і Туркменістану, оцінку потенціалу співробітництва здійснено з урахуванням позиціонування Туркменістану як частини Каспійського і Центральноазійського геостратегічних регіонів.

Методика дослідження полягає в логічному осмисленні історичних та політичних фактів, які пояснюють еволюцію геостратегічного позиціонування Туркменістану як суб'єкта зовнішньоекономічних відносин на міжрегіональному рівні. Проведено контент-аналіз наукових праць, інтернет-публікацій, зокрема Інституту Центральної Азії та Кавказу і Програми досліджень Шовкового шляху [12], медіаресурсів, опрацьовано емпіричні дані, які описують внутрішній природно-ресурсний, демографічний і економічний потенціал Туркменістану, здійснено узагальнення матеріалу. На основі застосування загальнонаукових методів запропоновано напрями співпраці України і Туркменістану у контексті побудови нової економічної стратегії європейських країн у Каспійському регіоні.

Виклад основного матеріалу. Регіональне політико-географічне положення Туркменістану визначають його приналежністю до Центральної Азії та водночас до Каспійського регіону. Центральна Азія об'єднує п'ять пост-советських країн – Казахстан, Узбекистан, Киргизстан, Таджикистан і Туркменістан, які вирізняються внутрішнім, замкненим розташуванням на євразійському континенті, не маючи виходу до Світового океану. Сусідство Туркменістану на півдні з політично нестабільними Іраном та Афганістаном, які становлять значну загрозу міжнародній безпеці, обмежує «південні» геоекономічні стратегії Туркменістану. На півночі і сході Туркменістан граничить з Узбекистаном, а на північному заході є невелика ділянка спільного кордону з Казахстаном – єдиною державою у регіоні, що має сухопутний кордон з РФ. Усі держави Центральної Азії економічно залежні від росії, перебувають під її тривалим потужним геополітичним впливом. РФ здійснює колонізаторську політику, всіляко підтримує авторитарні режими у регіоні, спонукає їх долучатися до тіньових схем обходу західних санкцій. Геоекономічні інтереси Китаю у Центральній Азії, зокрема реалізація з 2013 року глобальної ініціативи «Один пояс, один шлях» [8], перетворюють регіон на пасивку в геополітичній конструкції Євразії. Значними викликами для Туркменістану є діяльність ісламістських терористичних організацій в Ірані та Афганістані, наркотрафік, екологічні проблеми, які загострюються внаслідок змін клімату і дефіциту води, низька якість життя та міграційні втрати працездатного населення, що росія часто використовує для впливу на економіку усіх країн Центральної Азії.

Положення у Каспійському регіоні (Туркменістан, Іран, Азербайджан, Казахстан і ро-

сія) має більше стратегічних переваг, адже передбачає ширші можливості співпраці з Туреччиною, країнами Південного Кавказу, Близького Сходу, Європи, особливо державами Чорноморського регіону включно з Україною. Можливість реалізації різноманітних інфраструктурних проєктів без участі росії, наявність енергетичних ресурсів визначає доцільність розглядати Туркменістан як складову Каспійського геостратегічного регіону і на основі наявного потенціалу вибудовувати зовнішньоекономічну стратегію України. Отже, сучасне політико-географічне положення спричинює нову зовнішньоекономічну орієнтацію Туркменістану.

Геополітика і геостратегія Туркменістану історично обумовлена: у лінгвістичному та етнокультурному аспекті країна належить до тюркського регіону, який охоплює великий ареал, зокрема етнічні території усіх центрально-азійських народів, турків, азербайджанців тощо. Формування туркменського етносу завершилося в XV-XVI ст. після злиття осілих тюркомовних огузьких племен (власне туркменів) з іраномовним землеробським населенням північного Хорасану в оазах південного Туркменістану та розселенням напівкочових туркменських племен уздовж східного узбережжя Каспійського моря та в пустелі Каракуми. Територія країни довгий час була предметом суперечок між різними феодалними володарями Хіви, Бухари та Ірану [4], а в другій половині XIX ст. після «Великої гри» між російською та Британською імперіями за сфери впливу анексована російською імперією і згодом увійшла до складу СРСР.

Тривалий історичний досвід розвитку в умовах політичної залежності, внутрішня економічна і політична слабкість нової суверенної держави після розпаду СРСР, а також політико-географічні бар'єри певною мірою визначили політику нейтралітету Туркменістану, якої країна дотримується з 1995 року, відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН. У практиці міждержавних відносин нейтральний статус забезпечив юридичну підставу уникати небажаних союзів. У 2005 році Туркменістан змінив свій статус в СНД з повноправного члена на асоційованого, де-юре країна дистанціювалася від політичних і військових ініціатив Співдружності та інших інтеграційних утворень, через які росія інституційно забезпечує свій вплив у Центральній Азії та Південному Кавказі. Навіть в Організації тюркських держав, що об'єднує лінгвістично та історично споріднені нації Туреччини, Азербайджану, Узбекистану, Казахстану, Киргизстану, та декларує культурно-гуманітарне, со-

ціально-економічне і військово-політичне зближення, Туркменістан є державою-спостерігачем [21]. Отож, Туркменістан у сучасний період нестабільності світової системи та крижкості міжнародного порядку позиціонується як унікальний суб'єкт, що вибудовує свої відносини з іншими державами на двосторонній основі, що ґрунтується на політиці позитивного нейтралітету [10].

Населення Туркменістану на початку 2024 року становило 7,5 млн. осіб, з яких 32% – діти до 15 років [24]. За даними ЦРУ в країні проживає 5,744 млн осіб [22]. Розбіжності в показниках, які подають різні офіційні джерела, пов'язані із закритістю офіційної державної статистики у Туркменістані. Населення країни зростає внаслідок високої народжуваності (3,4 особи на 1 жінку репродуктивного періоду) [24]. Тривалість життя і рівень демографічного старіння є одними з найнижчих у регіоні. Високий рівень дитячої смертності (36‰ у 2024 році) уподібнює Туркменістан з найменш розвиненими країнами світу [22]. Найбільші міграційні втрати унаслідок економічної кризи та низької якості життя населення Туркменістан мав у 2013–2014 роках, коли з країни виїхало приблизно 2 млн осіб переважно в Туреччину, Узбекистан і росію. У 2023 році негативне відносне сальдо міграції становило 1,7‰ [22]. Умови життя відзначаються багатьма заборонами, які жорстко контролюються авторитарним режимом. Обмеження свободи у країні, які часто порівнюють з Північною Кореєю, спричиняють відтік населення навіть попри адміністративні обмеження виїзду [3].

Валовий національний дохід за паритетом купівельної спроможності у 2023 році (16860 дол./особу) був нижчим від середнього показника в Азії, а також нижчим, ніж в Україні [24]. Водночас щорічні темпи зростання ВВП від 2020 року перевищують 6% [22], що пояснюють стрімким нарощуванням видобутку природного газу.

Туркменістан володіє потужним енергетичним потенціалом – запасами газу і нафти, але не є головним гравцем на енергетичних ринках через відсутність інфраструктури, що обмежує його експортні можливості. Станом на 1 січня 2025 року підтверджені запаси природного газу становлять 400 трлн кубічних футів – це п'яте місце у світі [23]. Національна газова компанія Туркменістану «Туркменгаз» експлуатує газове родовище Галкиниш, яке за обсягом запасів природного газу є другим у світі. На сьогодні головним інвестором у розробці родовища природного газу Галкиниш є Китай: CNPC є єдиною іноземною компанією,

яка уклала угоду про розвідку, видобуток і транспортування природного газу з Туркменістану, оскільки іноземним компаніям дозволяється брати участь у нафтогазовому секторі лише в тому випадку, якщо вони співпрацюють з державною компанією «Туркменнафта». У 2007 році Китай також підписав 30-річну концесію на розробку газового родовища Багтиярлик. Саме Китай є найбільшим іноземним інвестором економіки Туркменістану.

У товарній структурі зовнішньої торгівлі головним експортним товаром є природний газ, а також нафтопродукти, добрива, сира нафта, електроенергія. Майже усі поставки природного газу спрямовані до Китаю. Невелика частина туркменського газу експортується газопроводом «Довлетабад–Хангіран» в північну гірську частину Ірану, яка не забезпечена власним паливом. Проектований газопровід Туркменістан–Афганістан–Пакистан–Індія (TAPI) у перспективі за сприятливих безпечних умов може вивести туркменський газ на ринок Південної Азії.

У 2022 році 70% товарного експорту було спрямовано до Китаю, 7% до Туреччини, 5% до Узбекистану, 4% до Азербайджану. У структурі імпорту, а це в основному телерадіоапаратура, автомобілі, пшениця, комп'ютери, металеві вироби, Туркменістан не має визначальної залежності від Китаю: на ОАЕ припадає 27%, Туреччину – 24%, Китай – 19%, Казахстан – 7%, Німеччину – 4% [22]. Країна поступово позбувається економічної залежності від

росії: ще у 2007 році вона була головним зовнішньоторговельними партнерами були росія – 36,3%, Іран – 14,2%, Туреччина – 9,7%, Італія – 7,5%, США – 3,6%, Китай – 3,4%, ОАЕ – 3,4%, Україна – 2,5%.

На тлі війни в Україні і бажанням диверсифікувати зовнішньоекономічну стратегію [17] Туркменістан став учасником самітів США–Центральна Азія у Вашингтоні, Німеччина–Центральна Азія в Берліні 2023 року, Японія–Центральна Азія в Астані у 2024 році. Проведено зустрічі в Брюсселі з усіма очільниками ЄС [6]. Передусім йдеться про можливості нарощування постачання газу до Європи, враховуючи значні розвідані запаси.

Туркменістан має змогу вийти на європейський ринок газу завдяки будівництву Транскаспійського газопроводу до Азербайджану, що розглядається як частина Південного газового коридору (рис. 1). Реалізація цього проекту забезпечила б експорт газу обсягом 30 млрд м³ на рік до Європи. Туркменістан вже повністю збудував свою частину інфраструктури на суходолі. Зреалізованими проектами є газопровід Баку – Тбілісі – Ерзурум (SCP, або Південно-Кавказький), Трансанатолійський газопровід (TANAP) і дві вітки його продовження в Європі – Трансадриатичний газопровід (TAP), по якому газ постачається в Грецію, Албанію та Італію, та Трансбалканський (через Болгарію, Румунію) з виходом до України та інших держав Центральної Європи [9].

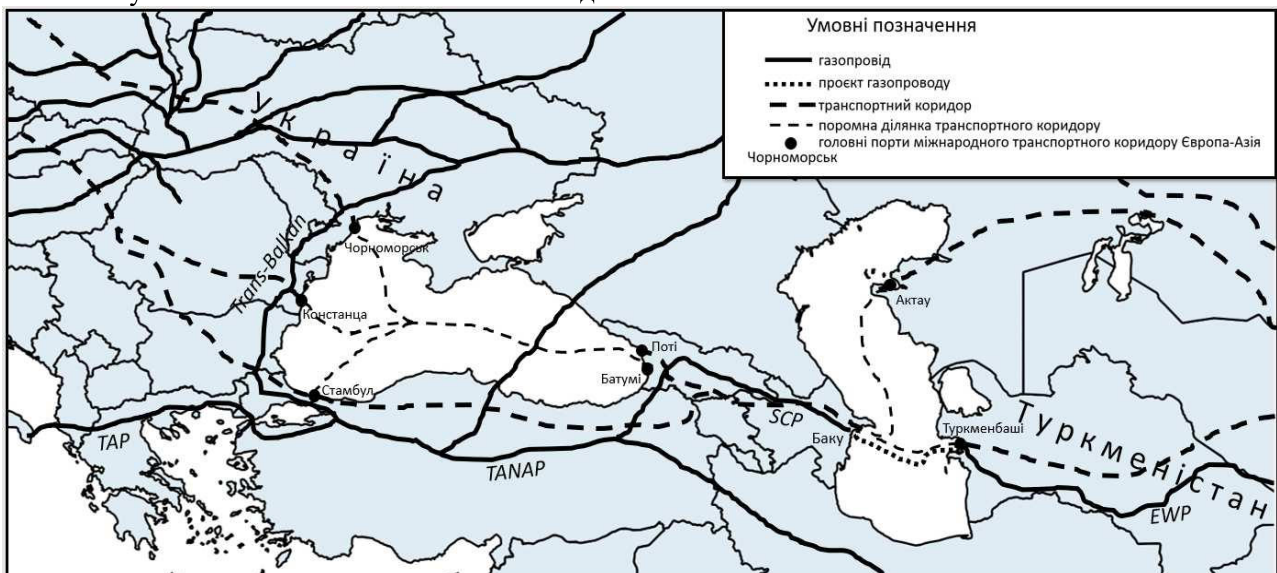

Рис. 1. Транспортна інфраструктура для реалізації співробітництва між Україною і Туркменістаном

TANAP проходить територією Азербайджану, Грузії і Туреччини, а його потужність – 16 млрд кубометрів азербайджанського газу на рік. Шість мільярдів призначено для турець-

кого ринку, решта надходить в Європу. Будівництво транскаспійської ділянки від Туркменістану дозволить збільшити обсяги постачання газу до 31 млрд кубометрів [19], що суттєво

посилить енергетичну незалежність Європи від Росії, у тому числі України. Однак, тут не варто виключати можливості організації сірих схем постачання російського газу через Азербайджан. Саме тому доєднання Туркменістану до лінії TANAP знизить ці ризики.

Україна має усі технологічні можливості (з півдня на північ у реверсному режимі транспортування газу уперше відбулося у 2015 році) закуповувати туркменський газ через Трансбалканський газопровід (з Румунії до Одеської області) та закачувати у газосховища, які є найбільшими у Європі [14]. Цей проєкт є особливо актуальним для нашої держави у зв'язку з нестачею у холодний сезон природного газу власного видобутку та втратами приблизно 40% видобувних потужностей унаслідок російських атак [18].

Торгівельні зв'язки Туркменістану з країнами Європи здійснюються через Транскаспійський міжнародний транспортний маршрут, що є частиною Середнього коридору (південний шлях), який поєднує Південно-Східну Азію, Китай, Центральну Азію (через Казахстан, Узбекистан, Туркменістан) і Південний Кавказ (див. рис 1). Це альтернатива Північному коридору, який пролягає територією Монголії та Росії, і північний гілці Середнього коридору, який проходить через Казахстан і РФ [1]: ці дві ланки залізничного сполучення між Китаєм і Європою на сьогодні втратили своє транзитне значення.

Міжнародний транзитно-транспортний коридор між Каспійським і Чорноморським регіонами розвивається у контексті ініціативи ЄС «Глобальні ворота» (Global Gateway Initiative) та китайської програми «Пояс і шлях» [8]. Європейський Союз уже створив Координаційну платформу для посилення транскаспійського співробітництва, а обсяг виділених інвестицій у цей проєкт – 10 млрд євро на найближчі роки як низькопроцентні кредити на створення «м'якої» і «твердої» інфраструктури для контейнерних перевезень та поромних маршрутів. За підрахунками Європейського банку реконструкції і розвитку для сталого функціонування Середнього коридору необхідно інвестувати 18,5 млрд євро [13]. Конкретні угоди здебільшого укладають на міждержавній основі.

Згідно багатосторонньої угоди з Азербайджаном, Грузією і Румунією, яку планують підписати у 2025 році, пунктами для перевантаження та обробки вантажів будуть порти Туркменбаші на Каспійському морі у Туркменістані, а також румунський Констанца на Чорному. Проміжна ланка – Азербайджан та Гру-

зія. Можливі відгалуження і до інших чорноморських гаваней, наприклад, у Болгарії чи Туреччині, а також розширення маршруту через Каспійське море на північ до казахстанського порту Актау [20]. Цей проєкт має добрі перспективи, адже Росія уже практично виключена транзитної системи Китай–Європа.

Володіючи портовою інфраструктурою в Одесі і Чорноморську, Україні варто долучитися до цієї ініціативи, адже шлях Одеса–Гданськ є найкоротшим маршрутом до Польщі та Балтійського регіону, який в мирний час може бути задіяний для відновлення транзитної функції нашої держави.

Співробітництво між Україною та Туркменістаном було налагоджене 1992 року та базується на більш як ста документах. На початку 2000-х років Україна щороку імпортувала з Туркменістану приблизно 40 млрд м³ природного газу. Однак статус найбільшого споживача туркменського газу було втрачено внаслідок того, що російський концерн «Газпром» у 2003 році законтрактував увесь туркменський експортний газ на період до 2028 року, забравши в України можливість отримувати порівняно дешеве альтернативне паливо.

В умовах сучасних воєнних викликів і нестачі стратегічного імпорту Туркменістан переробляв українську нафту на Туркменбашинському НПЗ як давальницьку сировину, а вся вироблена продукція надходила в Україну. Це майже 200 тис. т. дизельного пального за 2022 рік і понад 200 тис. т. за 2023 рік, що певною мірою покривало потреби українського аграрного сектору. Також Україна імпортувала з Туркменістану значні обсяги карбаміду й мінеральних добрив, оскільки постачання з Росії і Білорусі зупинилися [6].

Загалом товарообіг між Україною і Туркменістаном у 2023 році досяг близько 300 млн. дол. США, а обсяг торгівлі послугами – майже 400 млн. дол. США передусім завдяки будівельному сектору. У 2022–2023 роках в умовах зменшення присутності Росії на ринку Туркменістану українські компанії виграли декілька серйозних тендерів на будівництво [6], хоча й раніше Україна будувала мости, газокompресорні станції, міські інфраструктурні об'єкти тощо.

Україна може постачати чорні метали та металеві вироби, передусім трубу продукцію для потреб нафтогазового комплексу Туркменістану, зерно, молочну продукцію і продукти харчування, вироби машинобудування, які до війни експортували переважно через територію Росії.

У повоєнний час Україні доцільно на-

ростити імпорту сільськогосподарської сировини – бавовни і продукції вівчарства для забезпечення роботи підприємств легкої промисловості та водночас розширити товарну номенклатуру експорту продуктів харчування, продукцію машинобудування, озброєння. Медичні заклади і санаторно-курортні установи України також можуть надавати лікувально-оздоровчі послуги громадянам Туркменістану.

У перспективі обидві держави можуть реалізовувати транспортно-логістичні, екологічні проекти, зокрема такі, які пов'язані з ефективним використанням обмежених водних ресурсів Туркменістану і впровадженням сучасних водних технологій. Потенційно стратегія міждержавних відносин може охоплювати і військову співпрацю.

Україна має сповна використати напрацьовану договірно-правову базу співробітництва з Туркменістаном, яка зокрема передбачає взаємне визнання дипломів, учених звань і ступенів. У 2017–2019 роках в закладах вищої освіти України навчалось понад 18 тис. осіб, на початку 2022 року – 5 тис. туркменських студентів. У міждержавних взаєминах у повоєнний період передусім слід відновити надання освітніх послуг, адже перед повномасштабним російським вторгненням Україна готувала фахівців для нафтогазової, харчової промисловості, залізничного, морського, авіаційного та автомобільного транспорту, комп'ютерних наук, інженерів. Перелік затребуваних у Туркменістані фахівців різних галузей знань є значно ширшим, тому держава навіть фінансує вищу освіту своїх громадян в Китаї і Південній Кореї. Існують реальні передумови відновлення взаємовигідного співробітництва в освітній сфері. Туркменістан уже висловив готовність фінансувати відбудову поруйнованих університетських будівель у Харкові, Сумах та Одесі. Це матиме і позитивні гуманітарні наслідки, адже формування світогляду

молоді в університетах України, які підтримують давні європейські традиції, сприятиме «експорту» демократії в Туркменістан.

Висновки та перспективи використання результатів дослідження. Геополітична невизначеність змушує держави перебудовувати свої дипломатичні альянси та торговельні відносини. Російська агресія проти України та намагання Туркменістану вийти з під тривалого геополітичного впливу росії відкриває широкі можливості для розробки і реалізації оновленої стратегії співпраці України та Туркменістану. Це країна, яка не тільки зберегла той статус-кво, який був до початку війни в контексті політичного і економічного суверенітету, а й посилила свої позиції та досягнула вищого рівня незалежності в ухваленні рішень.

Туркменістан посідає п'яте місце у світі за розвіданими запасами природного газу і намагається вийти на ринок Європи, завершивши проєкт будівництва Транскаспійського газопроводу у напрямку Азербайджану, Туреччини, Болгарії та Румунії. Україна має технологічні можливості імпортувати туркменський газ з півдня, а натомість у повоєнний час експортувати широкий перелік товарів, послуг і технологій, брати участь в інших формах міжрегіональної співпраці. Існують перспективи включення України як транзитної ланки в ініціативу Європейського Союзу «Глобальні ворота» та китайської програми «Пояс і шлях», які реалізуються у межах Каспійського і Центральноазійського геостратегічних регіонів, що посилить геоекономічне позиціонування нашої держави та сприятиме зниженню безпекових загроз.

Поглиблення співробітництва з Туркменістаном має відбуватися з урахуванням національних інтересів України, із залученням міст, громад та окремих компаній, які володіють потенціалом для реалізації міждержавних проєктів.

Література:

1. → Алієв Г. Роль ініціативи «Пояс і шлях» у глобальній стратегії КНР. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини*, 2023, № 1, 78–81. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2292/2023/1-57>
2. → Волович О. Агресія РФ проти України і позиції країн Центральної Азії та їх партнерів. Частина 1–2. *Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень Борисфен Інтел*, 2024, 27 жовтня. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/ahresia-rf-proty-ukrainy-i-pozytsii-krain-tsentralnoi-azii-ta-ikh-partneriv-chastyna-1/>
3. Ганоцький А. Сонцесяйний Туркменістан: чим живе центральноазійський аналог Північної Кореї? *Аналітичний центр ADASTRA*, 2022, 20 липня. URL: <https://adastra.org.ua/blog/soncesyajnij-turkmenistan-chim-zhivе-centralnoazijskij-analog-pivnichnoyi-koreyi>
4. Дорошко М. Туркменістан, Республіка Туркменістан. *Інститут історії України*. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Turkmenistan>
5. Жанбулатова Р. «М'яка» дипломатія країн Європейського Союзу в Центральній Азії в сучасних геополітичних реаліях. *Геополітика України: історія і сучасність*, 2024, 1(32), 162–173. DOI: 10.24144/2078-1431.2024.1(32).162–173
6. Майко В. *Нейтралітет і непохитність: Туркменістан у вирі геополітики*. URL: https://ud.gdip.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/60_2024.pdf
7. Парфіненко А. Центральна Азія як геостратегічний регіон у сучасному геополітичному протистоянні. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: «Міжнародні відносини. Економіка»*

- Країнознавство. Туризм*, 2022, 15, 24–36. DOI: 10.26565/2310-9513-2022-15-03
8. Польовик С. «Новий Шовковий шлях» як безпрограшний проєкт для Китаю та інших країн-учасниць. *Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень Борисфен Інтел*, 2023, 25 жовтня. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/noviy-shovkoviy-shlyah-yak-bezprograshniy-proekt-dlya-kitayu-ta-inshih-krain-uchasnic/>
 9. Туреччина намагається зменшити енергетичну залежність від росії через угоду з Туркменістаном. *iPress*, 2025, 11 лютого. URL: https://ipress.ua/news/turechchyna_namagaietsya_zmenshyty_energetychnu_zalezhnist_vid_rosii_cherez_ugodu_z_turkmenistanom_367970.html
 10. Цапко О. М. Тоталітарний характер політичної системи сучасного Туркменістану: історико-політичний аспект. *Проблеми всесвітньої історії*, 2022, 4, 76–92. <http://doi.org/10.46869/2707-6776-2022-20-5>
 11. Andrieu P. Central Asia: a player still largely unknown in Europe. *La Fondation Robert Schuman le centre de recherches et d'études sur l'Europe*, 2024, November 26. URL: <https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/770-central-asia-a-player-still-largely-unknown-in-europe>
 12. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program. <https://www.silkroadstudies.org/>
 13. Engvall J. The Convergence of the South Caucasus and Central Asia: an Opportunity for a New EU partnership. *The Central Asia-Caucasus Analyst*, 2025, January 22. URL: <https://www.cacianalyst.org/publications/feature-articles/item/13839-the-convergence-of-the-south-caucasus-and-central-asia-an-opportunity-for-a-new-eu-partnership.html>
 14. ERU Trading creates a new vertical of gas supplies – Greece–Romania–Ukraine. *Energy Resources of Ukraine*, 2020, August 25. URL: https://www.eru.com.ua/en/press_centra/news/eru-trading-creates-a-new-vertical-of-gas-supplies--greece-romania-ukraine/
 15. Joint Communication on the EU and Central Asia: New opportunities for a stronger partnership. *European Commission*, 2019, May 15. URL: https://eeas.europa.eu/sites/default/files/joint_communication_-_the_eu_and_central_asia_-_new_opportunities_for_a_stronger_partnership.pdf
 16. Makogon S. Time for Europe to rethink the Trans-Balkan pipeline. *Atlantic Council*, 2020, October 20. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/time-for-europe-to-rethink-the-trans-balkan-pipeline/>
 17. Medeubayeva Z., Tashtemkhanova R. Central Asia in the Context of the War in Ukraine: Impact and Risks. *Геополітичні пріоритети України. Збірник наукових праць*, 2023, 2 (31), 108–116. DOI: 10.24144/2078-1431.2023.2(31).108–116.
 18. Polityuk P. Ukraine plans to import 800 mcm of gas until April after russian strikes. *Reuters*, 2025, February 21. URL: <https://www.reuters.com/business/energy/ukraine-plans-import-800-mcm-gas-until-april-after-russian-strikes-2025-02-21/>
 19. Regional Analysis Brief: Caspian Sea. *International – U.S. Energy Information Administration (EIA)*. URL: https://www.eia.gov/international/analysis/regions-of-interest/Caspian_Sea
 20. Turkey, Turkmenistan agree gas supply deal for March. *Reuters*, 2025, February 11. URL: <https://www.reuters.com/business/energy/turkey-turkmenistan-agree-gas-supply-deal-march-2025-02-11/>
 21. Turkic World Vision – 2040. *Organization of Turkic States*, 2021, November 13. URL: <https://www.turkkon.org/assets/pdf/haberler/turkic-world-vision-2040-2396-97.pdf>
 22. Turkmenistan. *The World Factbook. CIA*. URL: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/turkmenistan/>
 23. Turkmenistan. *International – U.S. Energy Information Administration (EIA)*. URL: <https://www.eia.gov/international/analysis/country/TKM>
 24. World Population Data Sheet 2024. URL: <https://2024-wpds.prb.org/>

References:

1. Aliev H. Rol initsiatyvy «Poias i shliakh» u hlobalnii stratehii KNR. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Mizhnarodni vidnosyny*, 2023, № 1, 78–81. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2292/2023/1-57>
2. Volovych O. Ahresiia rf proty Ukrainy i pozytsii krain Tsentralnoi Azii ta yikh partneriv. Chastyna 1–2. *Nezaleznyi analitychnyi tsentr heopolitychnykh doslidzhen Borysfen Intel*, 2024, 27 zhovtnia. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/ahresiia-rf-prot-yukrainy-i-pozytsii-krain-tsentralnoi-azii-ta-ikh-partneriv-chastyna-1/>
3. Hanotskyi A. Sontsesiainyi Turkmenistan: chym zhyve tsentralnoaziyskiy analoh Pivnichnoi Korei? *Analitychnyi tsentr ADASTRA*, 2022, 20 lypnia. URL: <https://adastra.org.ua/blog/soncesyainij-turkmenistan-chim-zhive-centralnoazijskij-analog-pivnichnoy-koreyi>
4. Doroshko M. Turkmenistan, Respublika Turkmenistan. *Instytut istorii Ukrainy*. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Turkmenistan>
5. Zhanbulatova R. «Miaka» dyplomatiia krain Yevropeiskoho Soiuzu v Tsentralnii Azii v suchasnykh heopolitychnykh realiiakh. *Heopolityka Ukrainy: istoriia i suchasnist*, 2024, 1(32), 162–173. DOI: [10.24144/2078-1431.2024.1\(32\).162-173](https://doi.org/10.24144/2078-1431.2024.1(32).162-173)
6. Maiko V. Neitralitet i nepokhytnist: Turkmenistan u vyri heopolityky. URL: https://ud.gdip.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/60_2024.pdf
7. Parfinenko A. Tsentralna Aziia yak heostrategichniy rehion u suchasnomu heopolitychnomu protystoianni. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriia: «Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turyzm»*, 2022, 15, 24–36. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2022-15-03>
8. Polovik S. «Novyi Shovkoviy shliakh» yak bezprograshnyi proekt dlia Kytau ta inshykh krain-uchasnyts. *Nezaleznyi analitychnyi tsentr heopolitychnykh doslidzhen Borysfen Intel*, 2023, 25 zhovtnia. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/noviy-shovkoviy-shlyah-yak-bezprograshniy-proekt-dlya-kitayu-ta-inshih-krain-uchasnic/>
9. Turechchyna namahaetsia zmenshyty enerhetychnu zalezhnist vid rosii cherez uhodu z Turkmenistanom. *iPress*, 2025, 11 liutoho. URL: https://ipress.ua/news/turechchyna_namagaietsya_zmenshyty_energetychnu_zalezhnist_vid_rosii_cherez_ugodu_z_turkmenistanom_367970.html
10. Tsapko O. M. Totalitarniy kharakter politychnoi systemy suchasnoho Turkmenistanu: istoryko-politychnyi aspekt. *Problemy vsesvitnoi istorii*, 2022, 4, 76–92. <http://doi.org/10.46869/2707-6776-2022-20-5>
11. Andrieu P. Central Asia: a player still largely unknown in Europe. *La Fondation Robert Schuman le centre de recherches et d'études sur l'Europe*, 2024, November 26. URL: <https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/770-central-asia-a-player-still-largely-unknown-in-europe>
12. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program. <https://www.silkroadstudies.org/>
13. Engvall J. The Convergence of the South Caucasus and Central Asia: an Opportunity for a New EU partnership. *The Central*

- Asia-Caucasus Analyst*, 2025, January 22. URL: <https://www.cacianalyst.org/publications/feature-articles/item/13839-the-convergence-of-the-south-caucasus-and-central-asia-an-opportunity-for-a-new-eu-partnership.html>
14. ERU Trading creates a new vertical of gas supplies – Greece–Romania–Ukraine. *Energy Resources of Ukraine*, 2020, August 25. URL: https://www.eru.com.ua/en/press_centra/news/eru-trading-creates-a-new-vertical-of-gas-supplies--greece-romania-ukraine/
15. Joint Communication on the EU and Central Asia: New opportunities for a stronger partnership. *European Commission*, 2019, May 15. URL: https://eeas.europa.eu/sites/default/files/joint_communication_-_the_eu_and_central_asia_-_new_opportunities_for_a_stronger_partnership.pdf
16. Makogon, S. Time for Europe to rethink the Trans-Balkan pipeline. *Atlantic Council*, 2020, October 20. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/time-for-europe-to-rethink-the-trans-balkan-pipeline/>
17. Medeubayeva Z., Tashtemkhanova R. Central Asia in the Context of the War in Ukraine: Impact and Risks. *Геополітичні пріоритети України. Збірник наукових праць*, 2023, 2 (31), 108–116. DOI: 10.24144/2078-1431.2023.2(31).108–116.
18. Polityuk P. Ukraine plans to import 800 mcm of gas until April after russian strikes. *Reuters*, 2025, February 21. URL: <https://www.reuters.com/business/energy/ukraine-plans-import-800-mcm-gas-until-april-after-russian-strikes-2025-02-21/>
19. Regional Analysis Brief: Caspian Sea. *International – U.S. Energy Information Administration (EIA)*. URL: https://www.eia.gov/international/analysis/regions-of-interest/Caspian_Sea
20. Turkey, Turkmenistan agree gas supply deal for March. *Reuters*, 2025, February 11. URL: <https://www.reuters.com/business/energy/turkey-turkmenistan-agree-gas-supply-deal-march-2025-02-11/>
21. Turkic World Vision – 2040. *Organization of Turkic States*, 2021, November 13. URL: <https://www.turkkon.org/assets/pdf/haberler/turkic-world-vision-2040-2396-97.pdf>
22. Turkmenistan. *The World Factbook. CIA*. URL: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/turkmenistan/>
23. Turkmenistan. *International – U.S. Energy Information Administration (EIA)*. URL: <https://www.eia.gov/international/analysis/country/TKM>
24. World Population Data Sheet 2024. URL: <https://2024-wpds.prb.org/>

Надійшла до редакції 07.03.2025 р.